

BIBLID: 0015–1807, 50 (2023), 1 (pp.71–101)
УДК 821.162.1-1::811.163.41'255.4
821.162.1-1.09:929Mickjevič A.

<https://doi.org/10.18485/fpregled.2023.50.1.4>

Петар Ж. Буњак
Универзитет у Београду – Филолошки факултет
p.bunjak@fil.bg.ac.rs

МИЦКЈЕВИЧЕВ СОНЕТ „АКЕРМАНСКЕ СТЕПЕ” И ЊЕГОВИ СРПСКИ ПРЕВОДИ

Апстракт: *Рад разматра почетни сонет у циклусу Кримски сонети (1826) Адама Мицкјевича – „Акерманске степе” као и његове песничке преводе на српски језик.*

Кључне речи: *сонет, Адам Мицкјевич, Кримски сонети, „Акерманске степе”, песнички превод, српски језик.*

Abstract: *The paper discusses the opening sonnet in Adam Mickiewicz's Crimean Sonnets (1826) – “The Ackerman Steppe” as well as the Serbian poetic translations.*

Keywords: *sonnet, Adam Mickiewicz's, The Crimean Sonnets, “The Ackerman Steppe”, poetic translation, Serbian language.*

Опус пољског песника-романтичара и књижевног реформатора Адама Мицкјевича (Adam Mickiewicz, 1798–1855) изразито је хетероген. Готово да нема дела које би се мотивски, стилски или жанровски ослањало на претходно и чинило некакав праволинијски континуум. Сво саткано од раскида и скокова, ово песничко наслеђе, било да је реч о циклусима лирских или лирско-епских песама, поематским или драмским насловима, открива ствараоца који као да, у надметању с књижевном традицијом, увек настоји да превазиђе у једнакој, ако не и већој мери – себе самога.

Истоветан утисак намеће се и у вези с апаратном, а за пољску поезију прекретничком збирком *Сонети (Sonety, 1826)*: она нема пандана ни у пољској књижевној традицији, нити у дотадашњем или потоњем Мицкјевичевом стваралаштву. Али и сама та дводелна збирка, која садржи ненасловљен циклус љубавних, тзв. „одеских” сонета и насловљен – *Кримски сонети (Sonety krymskie)*, у себи крије унутрашњу контроверзу. Љубавни сонети, њих укупно 22, лепршави су и углавном лежерни и остају у дослуху с петраркистичком сонетном традицијом европског песништва. Наговештај тематског и идејног

ишчашења у збирци крије се у последњем, XXII сонету из првога циклуса „Изговор” („Ekskuza”).¹ А одмах потом следе дотад ’невиђени’ *Кримски сонети* – циклус од 18 контемплативних сонета-пејзажа и интроспекција, сонета-импресија о романтичарском путовању.

У *Кримским сонетима* Мицкјевич је остварио нови романтичарски прелом. Први, ’вилњански’, као што се зна, манифестовала је његова збирка *Песме I (Poezje, t. I)* 1822. постављајући уједно и условни нулти миљоказ пољском романтизму. Овај други, ’кримски’ (идеја Вацлава Кубацког²) означио је преокрет ка рефлексивној лирици. Реч је заправо о отварању нове етапе пољског романтизма, етапе удаљавања од фолклорних фасцинација и пребољевања статичног ’светског бола’: ту се, у егзотици Оријента, родио пунокрван романтичарски, надасве динамичан лирски јунак, путник, луталица и усамљеник, који ће недуго потом еволуирати у лирског јунака-борца и обележити наредну, борбену етапу пољског романтизма.

За крај основног упознавања са збирком сонета из 1826. и њеним кримским циклусом, истичемо једну њихову метричку особеност која ће бити важна и за разматрање српских преводилачких конкретизација. За разлику од захтева прескриптивне поетике да сонет, ако хоће да остане у италијанској ренесансној традицији, осим поштовања ригорозног начина римовања, ваља да буде испеван у једанаестерцу (endecasillabo) – Мицкјевичеви сонети доследно користе силабички формат тзв. *пољског тринаестерца* с формулом 7+6.³

У даљем излагању даћемо (1) основне податке о уводном сонету кримског циклуса – „Акерманским степама” („Stępy akermanskie”), а затим (2) представити његове српске преводе према хронологији настанка: (а) Спасоја Ј. Илића, (б) Трифуна Ђукића, (с) Марије Стојиљковић и Љубомира Симића и (д) Мирослава Топића.

1.

Парадоксално, сонет „Акерманске степе” нема никакве ни географске, ни хронолошке везе с путовањем на Крим,⁴ а ипак, према ауторској замисли,

¹ Јулијуш Клајнер истакао је паралелизам између последњег сонета одеског циклуса „Изговор” и последњег међу *Кримским сонетима* – „Ајудах” („Ajudah”), и то – указујући на мотив музичког инструмента: *bardon* (лаута, леут), који је у првome одбачен „у Лету”, а у другоме се тријумфално подиже. – Видети: Juliusz Kleiner, *Mickiewicz, t. 1. Dzieje Gustawa*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 1995, 566.

² Видети: Waclaw Kubacki, *Z Mickiewiczem na Krymie*. Warszawa: PIW, 1977, pp. 346–347 и *passim*.

³ О томе видети: J. Kleiner, *нав. дело*, 531.

⁴ Мицкјевичево путовање на Крим започело је 17 (29) августа, када је бродом испловно из Одесе, и трајало до 16 (28) октобра 1825. године, када је исто тако бродом кренуо напрат. – Видети: Aër [Adam Rżarzewski], „Mickiewicz w Odessie i twórczość jego tego czasu”, у: *Opowiadania i studia*. Poznań: Księgarnia A. Cybulskiego, 1885, pp. 150–154.

широм отвара врата *Кримских сонета*. Ову енигму настојаћемо да решимо у даљем излагању.

(а)

Акерман – данас Билгород-Дњистровски – јесте варош југозападно од Одесе, на десној, западној обали лимана реке Дњестар при њеном ушћу у Црно море. Крим је знатно удаљенији од Одесе, али – у сасвим супротном правцу, према југоистоку.

Пре кримске одисеје Мицкјевич је, међутим, упркос ограничениости кретања, доспео и до обала Дњестра. Млади пољски песник био је, наиме, у Одеси у интернацији, на лабавом ланцу који се затезао код градских трошаринских рампи; да би пак варош напустио, морао је имати посебну полицијску дозволу. Заваравши жандармеријску стражу на излазу из Одесе, на пут за Акерман повео га је својом кочијом богати спахија из одеског краја Карол Мархоцки.⁵ Било је то у лето 1825. године.⁶

Према сећањима самог Мархоцког која је обелоданио Марјан Дубјецки, једном приликом Мицкјевич му је рекао како му је дојављено да је његов друг из вилњанских студентских дана послат за среског лекара у Акерман, те како би волео да се са њим сретне. Мархоцки, који је имао велике земљишне поседе у близини (тада) села Роксолани, предложио му је да га одведе на свој салаш Лубомила. И тако су се кочијом – преко непрегледне придњестарске степе – упутили на имање на којем није било зидане куће, већ се боравило под раскошно уређеним шаторима и у земуницама. У Лубомили је Мицкјевич провео неко време, а стигао је и на супротну страну лимана – у Акерман.⁷

Из текстова Дубјецког није се могло наслутити ко је Мицкјевичев пријатељ из Вилна и ту је празнину касније попунио Павел Наумович Берков у раду „’Аккерманские степи’ Мицкевича” (1951). Уз ослонац на Берковљево истраживање и монографију Марка Семјоновича Живова *Мицкевич: жизнь и творчество* (1956), једнако као и на сведочанства Дубјецког и др. релевантне изворе, Вацлав Кубацки изложио је доста убедљиву реконструкцију ове епизоде из Мицкјевичеве биографије. Она у најкраћем има следеће обресе.

Тајанствени пријатељ био је некадашњи вилњански студент медицине, филарет, Серафин Дахнович-Хаћиски, који је као државни стипендиста добио место среског лекара у Акерману. Мицкјевич је желео да се састане с њим не би ли се обавестио о пријатељима-филоматима и филаретима који су још остали у Вилну. Новости такве врсте, разумљиво, није могао добити

⁵ Уп. Marian Dubiecki, „Pierwszy rok wygnania Adama Mickiewicza”, *Kurier Polski* (Kraków), 1890, 182, р. 4.

⁶ Око датирања овог пута водила се својевремено полемика у којој је крунски аргумент био – период цветања појединих биљака у степама дуж Дњестра. Видети: W. Kubacki, *нав. дело*, 269.

⁷ Видети: M. Dubiecki, „Adam Mickiewicz u ujście Dniestru (w r. 1825)”, *Kłosy*, 1886, XLIII/1121, pp. 406–407; M. Dubiecki, „Pierwszy rok wygnania...”, *на истом месту*.

поштом која је цензурирана, а с пријатељем се није могао видети јавно у Одеси, вероватно ни у Акерману – јер би то надлежнима могло личити на ковање завере. Тако је и иначе маштовити Мархоцки дошао на идеју да њихов сусрет организује на свом имању усред степе – под плаштом момачке забаве.⁸

Да ли је Мицкјевич прву верзију свог сонета написао већ у Лубомили, да ли пре, у ишчекивању сусрета с Хаћиским, да ли после њега, разочаран новостима – о свему се томе нагађало,⁹ али уобличеном артефакту на његовом литерарном путовању кроз векове одговор на то питање нити шта може дати, нити одузети.

(b)

Да је над сонетом „Акерманске степе” песник радио дуго и с највећом пажњом знамо из рукописних варијаната у драгоценом, премда фантомском извору, тзв. Албуму Мошињског (*Album Moszyńskiego*). Реч је о луксузно укориченом нотесу с Мицкјевичевим аутографима.

Када су Јулијан Клачко (*Julian Klaczko*, 1825–1906) и Еустахи Јанушкјевич (*Eustachy Januszkiewicz*, 1805–1874), неколико година после Мицкјевичеве смрти, прегли да припреме за штампу целокупна песникова дела, обратили су се јавности с молбом да им се шаљу његови рукописи. Одзива није било много, али међу њима се нашао драгуљ који им је на употребу из Кракова послао гроф Пјотр Мошињски (*Piotr Moszyński*, 1800–1879). Албум је, пошто је проучен и искоришћен, враћен власнику уз пропратно писмо од 20. VIII 1859, у којем се, уз изразе захвалности, сведочи о његовом „улепшавању за успомену на боравак у Паризу”¹⁰ – по свему судећи, поновном корицењу.

У руке научника ради дубље анализе албум је следећи пут доспео 1895, када га је његов потоњи издавач Бронислав Губринович, у име Књижевног друштва „Адам Мицкјевич”, у Кракову, љубазношћу тадашњег власника Жежија Мошињског, проучио и приредио за штампу. Из приређивачевог предговора штампаном издању дознајемо да на последњој, 144. страни рукописа стоји белешка: „*Album własnoręczne Adama Mickiewicza darowane mi w fortocy Petropawłowskiej w Petersburgu 1829 roku przez Maryana Piaseckiego. Piotr Moszyński.*”¹¹

После II светског рата албум задуго нестаје, а напори да се пронађе остали су задуго узалудни. Албум је 1989. откупио колекционар Томаш Њеводњичањски (*Tomasz Niewodniczański*, 1933–2010) из Битбурга (та-

⁸ Видети: W. Kubacki, *нав. дело*, pp. 268–269.

⁹ Уп.: М. Dubiecki, „Adam Mickiewicz u ujść Dniestru...”, p. 407; „Pierwszy rok wygnania...”, 4; Марк Живов, *Адам Мицкјевич: живот и творчество*. Москва: Гослитиздат, 1956, p. 169.

¹⁰ Видети: Bronisław Gubrynowicz, „Album Piotra Moszyńskiego”, *Pamiętnik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza*, 1898, VI, p. 481, n. 1.

¹¹ „Својеручни албум Адама Мицкјевича који сам у Петропавловској тврђави у Петрограду 1829. године добио на поклон Марјана Пјасецког. Пјотр Мошињски.” – *исто*, p. 4.

дашња Западна Немачка) уз помоћ и посредништво познате емигрантске списатељице, библиотекара и приређивача, Марије Данилевич Зјелињске (Maria Danilewicz Zielińska, 1907–2003), која га је својевремено прегледала под строгим условом – да „држи језик за зубима”.¹² Албум је најзад описан и објављен 1993.¹³ На томе се, међутим, не завршава одисеја овог непроцењивог рукописа: као што то само случај може удесити, албум је – исте вечери после промоције књиге из 1993 – заједно с аутомобилом Њеводњичањског украден на једној варшавској улици. Три године касније, после напетих преговора с криминалним подземљем у стилу расног мрачног трилера, колекционар је успео да поново откупи албум, овога пута тешко оштећен...¹⁴

(с)

Сонет „Акерманске степе” данас познајемо у овом облику:

Wpłynąłem na suchego przestwór oceanu,
Wóz nurza się w zieloność i jak łódka brodzi,
Śród fali łąk szumiących, śród kwiatów powodzi,
Omijam koralowe ostrowy burzanu.

Już mrok zapada, nigdzie drogi ni kurhanu;
Patrzę w niebo, gwiazd szukam, przewodniczek łodzi;
Tam z dala błyszczą obłoki? tam jutrzienka wschodzi?
To błyszczą Dniestr, to weszła lampa Akermanu.

Stójmy! – jak cicho! – Słyszę ciągnące żurawie,
Których by nie dościgły źrenice sokoła;
Słyszę, kędy się motyl kołysa na trawie,

Kędy wąż śliską piersią dotyka się zioła.
W takiej ciszy! – tak ucho natężam ciekawie,
Że słyszałbym głos z Litwy. – Jedźmy, nikt nie woła!¹⁵

Издавач Албума Мошинског, Бронислав Губринович, који се међу првима бавио генезом „Акерманских степа”, показао је да ова лакоћа казивања и фасцинантан синестетски пејзаж песнику нису дошли лако. Из рукописних

¹² Видети: Maria Danilewicz Zielińska, „Mickiewicziana i Album Moszyńskiego”, *Rocznik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza*, 1989, XXIV, pp. 65–76.

¹³ Janusz Odrowąż-Pieniążek (red.), *Mickiewicziana w zbiorach Tomasza Niewodniczańskiego w Bitburgu*, II. *Wiersze w Albumie Moszyńskiego*. Warszawa: Arkady, 1993, 330 s.

¹⁴ Видети: Włodzimierz Kalicki, „Doktor Niwo: Z Tomaszem Niewodniczańskim rozmawia...”. *Gazeta Wyborcza*, 23. VII 2007 – http://niniwa22.cba.pl/kalicki_doktor_niwo.htm (приступ 2. фебруара 2023).

¹⁵ Овде и даље коначан текст сонета наводимо према: Adam Mickiewicz, *Dziela*, t. I. *Wiersze*, oprac. Czesław Zgorzelski. Warszawa: Czytelnik, 1998, стр. 235 – у даљем тексту и напоменама овај извор наводимо акронимом: D1998; видети: списак скраћеница на крају рада.

варијаната види се, поред осталог, да је и сам наслов првобитно другачији: „Podróż do Akermanu” – „Путовање за Акерман”. У конкурс за први стих, пре него што је постао „Wrępnąłem na suchego przestwór oceanu” – „Исплових у пространство сувог океана”, учествовала су, равноправно, чак четири доцније одбачена решења:

- 1) Poznałem stepowego podróż oceanu;
- 2) Żeglowałem i w suchych stepach oceanu;
- 3) Wjechałem na suchego stepy oceanu;
- 4) Okrążyły mnie stepy na kształt oceanu.¹⁶

Албум Мошинског садржи, како се то усталило у научној литератури, заправо два аутографа. Први аутограф (atg₁), са највише исправака, записан је на стр. 48–49 албума, а други (atg₂) на стр. 52.¹⁷ Аутографима ћемо се и ми повремено служити у настојању да разјаснимо неке недоумице. А биће их.

„Акерманске степе” у свом коначном облику садрже бар два, условно речено, ’тамна места’, обрасла током деценија шумом коментара, тумачења, ’исправака’.

Прво такво место јесте реч **burzan** у 4. стиху. Њу у ауторским коментарима сам Мицкјевич објашњава: „Na Ukrainie i Pobereżu nazywają burzami wielkie krzaki ziela, które w czasie lata kwiatem okryte nadają przyjemną rozmaitość płaszczynom.”¹⁸ У критичком додатку последњег „масовног” издања песникових дела (тзв. „rocznicowe” из 1998) приређивач Чеслав Згожелски ову реч објашњава као „oset stepowy”, тј. чичак, драч.¹⁹ Спомињемо мимогред да је то једино место у сонету за које је песник ценио да изискује додатно објашњење.

Многи радозналци су, међутим, имали неоодољиву жељу да *vide* та „корална острва бурјана”, да се *увере* да ли су она корална по својој јаркој црвеној боји или можда подсећају на коралне гребене усред океана. Вацлав Кубацки се у својој књизи двапут, и то подробно, задржао на овом питању – једном, у књижевноисторијском кључу, у поглављу „Legenda i prawda o

¹⁶ „1) Спознах путовање степским океаном; 2) Плових и по сувих степа океану; 3) Извезох се на суви степа океан; 4) Окружише ме степе попут океана.” – В. Gubrynowicz, „Miscellanea Mickiewiczowskie”, I. „Geneza sonetu »Stepy akermańskie«”, w: *Rok Mickiewiczowski : Księga pamiątkowa : wydana staraniem Kółka Mickiewiczowskiego we Lwowie*. Lwów: Księgarnia H. Altenberga, 1899, стр. 271.

¹⁷ У критичким напоменама уз I том Мицкјевичевих дела спомиње се и atg₃ – запис у спомену Елизе Брањнице из 1841. Уп: D1998, стр. 550–552. – Код Губриновича вид.: В. Gubrynowicz, „Album...”, стр. 516–517; 518; такође: В. Gubrynowicz, „Miscellanea...”, стр. 271–272.

¹⁸ „У Украјини и Побережу [међуречје између Дњестра и Јужног Буга] бурјанима зову велико грмље траве које кад се током лета прекрије цветом даје равници пријатну разноликост.” – D1998, стр. 253.

¹⁹ *Исто*, стр. 654.

burzanie”;²⁰ а други пут као путописац – „Omijam koralowe ostrowy burzaniu”.²¹ Духовито изложена путописна потрага за „бурјаном” резултирала је – потпуном немогућношћу да се установи *шта је* Мицкјевич *заиста видео!* Наиме, „бурјаном” мештани, па и они најискуснији, називају *сваки* коров...²²

Ми ћемо додати само једну опаску. У полемици око хронолошког одређења Мицкјевичевог путовања на обале Дњестра није било потребе потезати ботаничку аргументацију – довољно је било зауставити се на ауторском коментару и ономе „w czasie lata”, „током лета”, тј. песниковом *искусственом* запажању. А хронолошки гледано, то „лето” 1825. трајало је Мицкјевичу до поласка на Крим (значи, отприлике од календарског почетка лета у јуну до прве половине августа)... Још једном, међутим, наглашавамо да за магију пејзажа у првом сонету тачан датум ’снимка’ није ни од каквог значаја.

Друго енигматично место, готово легендарно, нашло се у 8. стиху – **лампа Akermanu**, лампа Акермана. И опет – питање које не да мира: *шта је то* Мицкјевич *стварно видео?!* Међутим, пре него што устврдимо да ни то заправо није важно, дугујемо кратку историју тумачења ове непознанице.

У даљем излагању користимо се резултатима објављеним у књизи *Пољски мотиви и ритмови у транскрипцији Десанке Максимовић* (2001), која је плод сарадње с Мирославом Топићем (1937–2012) као првопотписаним аутором,²³ те на неко време залазимо у зону подељеног ауторства.

Синтагма „лампа Акермана” најпре се дуго, како међу приређивачима Мицкјевичевих дела, тако и међу преводиоцима, нарочито руским, тумачила као реална чињеница – слика *светионика* у Акерману. Метафорично читање „лампе” и уједно дуготрајни спор започео је Вилхелм Брухналски као приређивач II тома Мицкјевичевих дела из 1900; тврдио је да је у питању метафора-перифраза којом се означава *месеци*. Његову интерпретацију прихватили су доцније, поред осталих, Тадеуш Пини и Јан Лос. Да је у питању (ипак) светионик, настојао је да докаже Зђислав Доберски, наводећи као крунски доказ сведочанство Јузефа Игнација Крашевског из 1844, где описује своју пловидбу из Овидиопоља за Акерман преко лимана и спомиње светионик на минарету једне акерманске цамије.²⁴ Данас преовладава мишљење које је

²⁰ W. Kubacki, *нав. дело*, стр. 246–254.

²¹ *Исто*, стр. 274–277.

²² Ово је послужило Пјотру Похелу као добар пример у његовој рефлексiji о неизрецивости у *Кримским сонетима*. – Видети: P. Pochel, „O niewyraźności w *Sonetach krymskich* Adama Mickiewicza”, w: M. Piechota, J. Ryba, M. Janoszka (red). *Od oświecenia ku romantyzmowi i dalej... : autorzy – dzieła – czytelnicy*, cz. 6. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2016, pp. 70–72.

²³ Мирослав Топић, Петар Буњак, *Пољски мотиви и ритмови у транскрипцији Десанке Максимовић*. Београд, Задужбина Десанке Максимовић – Народна библиотека Србије – Филолошки факултет, 2001, стр. 190–194.

²⁴ Zdzisław Doberski, „Lampa Akermanu”, *Przegląd Humanistyczny*, 1923, II, z. 1–2, pp. 66–71.

најпре изнео Станислав Маковски,²⁵ а потом потврдио и одлучно промовисао Вацлав Кубацки – да је то метафорична (перифрастична) слика одсејаја сунчевог заласка на лиману Дњестра.²⁶ Детаљан преглед хронологије овога спора с властитим тумачењем дао је Пјотр Похел.²⁷

Згожелски у приређивачком коментару Мицкјевичевих дела из 1998. не заузима став у овом спору: „*lampra Akermanu* – dawniej tłumaczono te słowa jako wschodzący księżyc, później interpretowano je jako określenie latarni morskiej; ostatnio niektórzy (Makowski, Kubacki), relacjonując własne wrażenia z podróży po tych terenach, pojmują te słowa metaforycznie jako określenie rozlewiska limanu dniesrowego w odbłasku zachodzącego słońca”.²⁸

У књизи о Десанки Максимовић М. Топић и писац ових редова скренули су у своје време пажњу на први аутограф (atg₁) из Албума Мошињског, где је у 8. стиху употребљен множински облик „*lampry Akermanu*”²⁹ – *лампе Акермана*. Тада смо устврдили: „*множински облик [...]*, по нашем суду, убедљиво сведочи о реалности тих *лампи Акермана*. Метафорика овог почетног, па и коначног решења могла би се, држимо, кретати само у смисаоним спојевима који полазе од категорије *светлости града виђених издалека*.”³⁰

Испоставља се, међутим, да ове лексичке енигме не исцрпљују велику мистерију читања „Акерманских степа” на нивоу простог денотирања текста. У питању је основно значење стихова 7–8: „*Tam z dala błyszczący obłok? tam jutrzienka wschodzi? / To błyszczący Dniestr, to weszła lampra Akermanu*” – у дословном филолошком преводу: „*Тамо из далека блиста облак? тамо се зорњачка рађа? / То блиста Дњестар, то је изишла лампа Акермана*”.

П. Похел указује на то да већ поодавно постоји дилема везана за два упитника: да ли се у 7. стиху постављају *два* питања, а у 8. пружају *два* одговора или је пак то *једно* питање на које се даје *један* одговор.³¹ Иако би се на први поглед ова дилема могла учинити вештачка, пресудити није ни најмање једноставно.

Погледајмо да ли аутографи у томе могу штогод помоћи.

Ево стихова 7–8 у atg₁ (генерисали смо две варијанте на основу постепено уношених измена које је приређивач регистровао у подножним напоменама; курзив наш):

²⁵ Видети: Stanisław Makowski, *Świat „Sonetów krymskich” Adama Mickiewicza*. Warszawa: Czytelnik, 1969, стр. 32.

²⁶ Видети: W. Kubacki, *нав. дело*, стр. 270–273.

²⁷ Видети: P. Pochel, *нав. дело*, стр. 73–78.

²⁸ „*лампа Акермана* – некад су се ове речи тумачиле као месец на изласку, касније су интерпретиране као одређење светионика; у последње време неки (Маковски, Кубацки), преносећи властите утиске с путовања по тим крајевима, ове речи схватају метафорички као опис површи дњестарског лимана у одсејају залазећег сунца”. – D1998, 654.

²⁹ V. Gubynowicz, „Album...”, p. 516.

³⁰ М. Топић, П. Буњак, *нав. дело*, стр. 193.

³¹ Видети: P. Pochel, *нав. дело*, стр. 73.

- првобитно: Tam zdala błyszczący niebo, jakaś gwiazda wchodzi,
To błyszczał Dniestr, to wschodzą lampy Akermanu.
- исправљено: Tam zdala błyszczący obłok, tam jutrzienka wschodzi,
To błyszczący Dniestr, to weszła lampa Akermanu.³²

На исти начин, али издвајајући три варијанте, представљамо и atg₂:

- првобитно: Tam zdala błyszczący obłok, jakaś gwiazda wschodzi,
To błyszczał Dniestr, to weszła lampa Akermanu.
- исправљено (1): Tam zdala błyszczący obłok i gwiazdeczka wschodzi,
To błyszczący Dniestr, to weszła lampa Akermanu.
- исправљено (2): Tam zdala błyszczący obłok, tam jutrzienka wschodzi,
To błyszczący Dniestr, to weszła lampa Akermanu.³³

У првобитном запису atg₁ у 7. стиху имамо набрајање: „блиста небо”, а на њему „нека звезда излази”; реч је, дакле, о исторедним појавама, па се може тумачити и као јединствена слика. Међутим, стих 8 даје недвосмислено *два* објашњења тих светлосних појава – прво: „То је блистао Дњестар” и друго: „то излазе лампе Акермана”. Овде употреба претерита *временски* јасно раздваја Дњестар од оних фамозних лампи.

У другој варијанти, проистеклој из исправака израња финални облик стихова („небо” постаје „облак”), али – премда још увек без упитника – уноси јасан паралелизам између полустихова: у 7. стиху оба полустиха почињу са „tam”. Тако се постиже кристалан синтаксички паралелизам с наредним стихом, који је већ обликован на веома сродан начин: синтаксички чланови (не и полустихови) почињу са „to”. Биће да, синтаксички „рашчетворени” а притом паралелни, ови стихови раздвајају и појаве.

У првобитном запису у atg₂ уочавамо готово истовестан садржај као и у atg₁ – с том разликом што се од речи „небо” у 7. стиху већ сасвим одустало. Прва измењена варијанта уместо „нека звезда излази” доноси: „и звезда излази”, па стих гласи: „Тамо издалека блиста облак и звезда излази”, те овако, с везником „и”, доста убедљиво сведочи о *двама* светлосним сензацијама.

Доказујући своју тезу да се читава слика која укључује *лампу Акермана* односи на ток Дњестра и његов лиман у одблеску заласка, Кубацки је навео 8. стих сонета према atg₃ – Мицкјевичевом запису по сећању, у целини доста различитом у односу на прво издање, у данас изгубљеном споменару Елизе Брањичке из 1841. године: „To błyszczący Dniestr, to świeci lampa Akermanu”.

---

³² В. Gubrynowicz, „Album...”, p. 516.

³³ Исто, стр. 518.

Ту, као што видимо, *лампа Акермана* само „сија”, у времену садашњем. За Кубацког је то аргумент да таква формулација „умањује варљиви карактер метафоре”.³⁴

У првом штампаном, ауторском издању из 1826. године ове стихове налазимо као у коначним варијантама из оба аутографа, с том разликом што су се ту први пут у 7. стиху појавила она два знака питања. На питање шта је тим интерпункцијским знацима песник сугерисао покушаћемо да одговоримо у наредном одељку (d). А сада бисмо скренули пажњу на „питање знака питања” у неким потоњим штампаним издањима. Наиме, ни у оним издањима на која је аутор имао утицаја није свуда очувана интерпункција из 1826, док је почев од првих посмртних из XIX в. сасвим измењена. Зато бисмо за ову прилику понудили непотпун, али доста речит преглед.

Издања на која је аутор имао или могао имати утицаја:³⁵

S1826, 29:	Tam zdala błyszczący obłok? tam jutrzienka wschodzi?
P1828, II, 161:	Tam zdala błyszczący obłok? tam jutrzienka wschodzi?
P1829, II, 261:	Tam zdala błyszczący obłok? tam jutrzienka wschodzi?
P1838, III, 163:	Tam zdala błyszczący obłok? tam jutrzienka wschodzi,
P1844, III, 313:	Tam zdala błyszczący obłok – tam jutrzienka wschodzi;

Прва издања после ауторове смрти:

P1860, II, 279:	Tam zdala błyszczący obłok, tam jutrzienka wschodzi...
P1861, II, 279:	Tam zdala błyszczący obłok, tam jutrzienka wschodzi...
P1862, I, 107:	Tam zdala błyszczący obłok, tam jutrzienka wschodzi –
D1868, I, 115:	Tam zdala błyszczący obłok, tam jutrzienka wschodzi...

Мицкјевичево париско издање дѐла из 1838. редуковало је упитнике на један, и то после првог полустиха, а издање из 1844. отишло је корак даље: преостали упитник заменило је цртицом и тако можда још јаче семантички раздвојило полустихове.

Опсежно париско „потпуно” издање Мицкјевичевих дела из 1860, оно за које су Клачко и Јанушкјевич користили, поред осталог, и Албум Мошињског, сасвим очигледно управо под утицајем аутографа, пресудило је у корист набрајања...³⁶

Истини за вољу, ни после свег овог пребирања по интерпункцијским манипулацијама у 7. стиху нисмо много ближе недвосмисленом разјашњењу колико је заправо светлосних појава представљено у песничкој слици.

³⁴ W. Kubacki, *нав. дело*, стр. 272.

³⁵ Видети списак скраћеница на крају рада.

³⁶ Узгред напомињемо да су се почевши од овог издања једно време два циклуса сонета штампала у различитим књигама – „одески” уз лирику у првом тому, а *Кримски* у другом, после песничких приповести.

Ипак, и поред тога што нисмо нашли аргумент који би децидно искључио могућност другачијег читања, нагињемо уверењу да су у 7. стиху представљене *две* појаве, што пресудно истиче не толико употреба упитника, колико синтаксички паралелизам: 1) *неко непознато велико светло* и 2) *неко непознато мало светло*. У 8. стиху обе су појаве, једна за другом, денотиране и опет разграничене паралелизмом: 1) *лиман Дњестра* и 2) *светлост из града*.³⁷

Оваквом читању у прилог иду и употребљени глаголи: 1. појава (питање + одговор) – глагол *błyszczeć*: „*błyszczy obłok*” + „*błyszczy Dniestr*”; 2. појава (питање + одговор) – глаголи *wschodzić* + *wejść* – веома су сродни и сазвучни, премда не и истоветни; разлика је, осим у (им)перфективности и глаголском времену, у томе што би за *wschodzić* апсолутни перфективни парњак био *wzejść* > *wzeszła*; а у сонету: „*jutrzienka wschodzi*” + „*weszła lampa...*”. Упркос свему, међутим, не можемо се отети утиску да истоветност/сродност употребљених глагола у синергији са синтаксичким паралелизмима раздваја светлосне појаве, а свако питање (рекли бисмо, прилично уверљиво) везује за референтни одговор.

(d)

Зашто је сонету „Акерманске степе” додељено место експозиције *Кримских сонета* – безмало адмиралског брода ове мале ескадре? Да ли је улога коју му је песник свесно наменио разлог онако темељном брушењу?

На почетку свога излагања о *Кримским сонетима*, Клајнер указује на три романтична света моћне, од човека независне природе: степа, море, планине.³⁸ Али – степе је најмање. „*Dla Mickiewicza step jest jedynie droga, wiodącą ku morzu.*”³⁹ Ми бисмо додали – кроз степену *започиње* путовање које ће потом прерасти у романтичарско рефлексивно ходочашће.

Већ први стих – експозиција те експозиције читавог кримског циклуса може се окарактерисати као *in medias res*: „*Wpłynąłem*” – исплових, запллових, отиснух се..., без икаквих претходних припрема! А затим, у истом стиху, следи један од најпознатијих оксиморона пољске поезије – *суви океан*. „*Przestwór*” у Мицкјевичевој употреби, поред стандардних значења, означава бескрајан раван простор,⁴⁰ те није ни чудо што ће српски преводиоци, увучени у магију пловидбе, употребљавати реч *пучина*. Оксиморонска или пре катахретичка перифраза „*na suchego przestwór oceanu*” задаје формулу,

³⁷ Када смо о овоме расправљали раније, у стиховима 7–8, не базирајући се на ангажовану интерпункцију, указивали смо на *елиптичну словенску антитезу*. Видети: М. Топић, П. Буњак, *нав. дело*, стр. 192.

³⁸ Видети: J. Kleiner, *нав. дело*, стр. 567.

³⁹ „За Мицкјевича степа је само пут који води к мору.” – *На истом месту*.

⁴⁰ Видети: Małgorzata Jaśkiewicz, „Bohater i przestrzeń w *Sonetach krymskich* Adama Mickiewicza”, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, 3267, *Prace Literackie*, L, 2010, стр. 30, нап. 17.

градивни принцип свих осталих елемената песничке слике у првом катрену: кола *зарањају* у зеленило и *плове* као *чун*, кроз *таласе шумних ливада*, кроз *поплаве цвећа*. У 4. стиху враћа се лични облик глагола као на почетку 1. стиха: „Омијам koralowe ostrowy burzanu” – обилазим, опловљавам корална острва бурјана, *оног* бурјана.

Топић и Буњак прокоментарисали су први катрен у већ спомињаној књизи:

Поређење у смеру *поље* → *море* и, обрнуто, *море* → *поље*, са свим варијацијама које укључују, поред осталог, облике, боје итд., спада, без сумње, у архетипску топику и није Мицкјевичев патент. Тумачећи сонет *Акерманске степе* у својој књизи *Z Mickiewiczem na Krymie* (1977), Вацлав Кубацки, на пример, за почетну песничку слику (оксиморон и његово непосредно окружење) користи *terminus technicus* „калдероноски мотив”⁴¹, што, разуме се, не искључује постојање тога или таквога мотива далеко пре Калдерона.⁴²

Семантика пловидбе прелива се, скромније, додуше, али веома експресивно, и у други катрен: у 6. стиху лирски субјекат сведочи: „...gwiazd szukam przewodniczek łodzi” – тражим за лађу звезде-водиље.

Између првог и другог катрена одигривала се драма смене дана и ноћи, а с њоме заједно – још већа у души лирског субјекта. Притом се тектонски мења и доживљај простора.⁴³ Први катрен сликарски визуализује спознатљиву бесконачност отвореног равног простора – контрастира се зелена и црвена боја у живом, усталасаном цветном пејзажу, доживљеном у динамици кретања-пловидбе.⁴⁴ Кад смо споменули спознатљивост равнице-пучине, имали смо на уму заправо само просторну оријентацију: јасно се, и поред бескрајности, засад *види* шта је напред, шта лево, а шта десно. Али то се од 5. стиха, иако тек настаје сумрак, неочекивано мења. „*Nigdzie drogi ni kurhanu*” – *нигде* пута ни кургана (хум, хумка, тумул): да пута има, некуд би водио, да се може догледати курган, могло би се према њему знати куда даље.⁴⁵ Постепено, уз растући немир лирског субјекта, бесконачни простор постаје визуелно недокучив и необјашњив, ускоро безбојан, црн, изједначава се са застрашујуће апстрактним „∞”. У 6. стиху, дезоријентисан, лирски субјекат и даље грчевито покушава да чулом *види* одреди своје место у бескрају простора: „*Patrzę w niebo, gwiazd szukam, przewodniczek łodzi*” – гледам у

⁴¹ W. Kubacki, *нав. дело*, стр. 180–200.

⁴² М. Топић, П. Буњак, *нав. дело*, стр. 191.

⁴³ Темељан и информативан рад о овој теми: Irena Jokić, „Uwagi o metaforyce czasoprze-strzeni w »Stepach akermankich« Adama Mickiewicza”, *Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie*, seria *Filologia Polska*, 1990, III, стр. 49–55.

⁴⁴ Уп.: *ucto*, 49.

⁴⁵ Уп.: Marta Piwińska, „»Sonety krymskie« czytane na Krymie w roku 2004”, *Pamiętnik Literacki*, 2005, XCVI/4, стр. 21.

небо, тражим звезде што лађама показују пут... То је уједно кулминација унутрашње драме, немоћи и изгубљености субјекта у простору који је већ остао без визуелних контура.

Онај – сваковрсним анализама просењени – 7. стих, међутим, најављује преокрет: коначно је *вид* регистровао нешто што бојажљиво буди наду: шта је оно?, „Tam z dala błyszczą obłok?”, а оно? – „tam jutrzienka wschodzi?” Наговештај спознаје у неспознатљивом безграничном простору, питања себи постављена у тренутку рађања наде⁴⁶ – то је, чини нам се, права сврха увођења упитника у овај стих. Без упитника напетост је можда мања, слабија анксиозност лирског „ја” и драма његове дезоријентације, али слутња преокрета, ипак, не губи много. А преокрет унутрашње драме носи 8. стих – колико-толико поуздано одгонетање виђеног и проналажење јасног оријентира. Лирски субјекат, упркос ноћи, више *није* изгубљен у мрачном бескрају – ’аха, сад најзад отприлике знам где сам’: „To błyszczą Dniestr”, а оно је град: „to weszła lampa Akermanu”...

У смисаоном погледу у сонету се и пре уобичајеног композицијског, на дилатацији између катрена и терцета, већ догодио прелом: прву целину чине стихови 1–6 (покрет и процес слабљења визуелног декодирања слике – од осветљених, жарких и разветних до сутоном разливених и коначно невидљивих облика) и 7–8 (изненадни блесак у тами). Колико тек снажна мора бити цезура између катрена и терцета?!

Тај је прелом управо радикалан, утолико експресивнији што се истовремено могу уочити две пажње вредне појаве. У 9. стиху 1) дотад *усамљени* лирски субјекат оличен неупитном доминацијом првог лица јединине нагло и неочекивано експлодира у – множински облик: на том путовању, дакле, ипак постоји још неко... 2) *динамика* путовања-пловидбе наједном се, изнебуха, прелама у *статику*: узвик „Stójmy!” – станимо, стојмо – разлеже се у тами и тишини као гром.

Статика доноси галерију сензација које више немају визуелни карактер. У контексту своје рефлексije о „Акерманским степама”, Ирена Јокјел из друге руке, али итекако умесно, наводи запажање Ернеста Фенолозе, тврдећи да је код Мицкјевича у питању „прелаз са мале истине онога што је видљиво на велику истину невидљивог”.⁴⁷

У глувој тишини степе, исте оне коју пљаве таласи *шумних* ливада и чија слика осим визуелног има отуд и дискретан акустички израз, тишини којој се (са знаком узвика!) диви лирски субјекат у 9. и 13. стиху, *изостанак вида* као инструмента спознаје готово епифанијски компензује – *слух*. Лирски субјекат, наиме, *чује* и оно што је *нечујно* обичном слуху. То се постиже ефектом инверзне хиперболизације⁴⁸ – „słyszę ciągnące żurawie, / Których by nie dościgły

⁴⁶ Уп.: Р. Pochel, *нав. дело*, стр. 78.

⁴⁷ I. Jokić, *нав. дело*, стр. 50.

⁴⁸ Уп.: М. Топић, П. Буњак, *нав. дело*, стр. 193–194.

żrenice sokoła” (ст. 9–10), тј. чујем ждралове који долећу (издалека) / а које не би опазиле ни зене соколове; „Słyszę, kędy się motyl kotysa na trawie” (ст. 11), чујем како се лептир њише на трави; „Kędy waż śliską piersią dotyka się ziola” (ст. 12), где се змија клизавим грудима дотиче влати...⁴⁹

У тој апсолутној, космичкој тишини, обдарен *чудесном* аудитивном моћи – коју доказују они нечујни *ждрали*, *лептир*, *змија*, – лирски субјекат још додатно напреже свој силни слух „*Że słyssałbym głos z Litwy*” (први полустих ст. 14) – да бих (сигурно) чуо глас из Литве... Тај глас из Литве – упркос свођењу на реалну чињеницу општења с доктором Хаћиским⁵⁰ – овде је много више. Литва је симбол: *исходиште*, тачка А из које је лирски субјекат, сада *alter ego* стварног Мицкјевича-човека, кренуо на своје потуцање с незнаним одредиштем, *изгубљени рај* – митска земља из прошлости, *завриена младост* и *прошло време*, *завичај* и *дом* из којег је на силу истеран, а свакако не само драга која је пошла за другога...⁵¹ Литва је, могућно, и нада, илузија, наивна интимна пројекција неизвесне, а заправо – извесно немогуће будућности.⁵²

Други полустих 14. стиха, поента сонета „Акерманске степе”, садржи нови прелом.: „*jedźmy, nikt nie woła*” – хајдемо (на пут), нико не зове... Опет прво лице множине и уједно ефектан позив на наставак ономад нагло прекинуте динамике. Самоћа, отуђеност, раскид с илузијама. Али у исто време и судбинска одлука да се настави с романтичарским изгнаничким лутањем од муке, у перспективи – филозофским ходочашћем ка спознању „велике истине невидљивога”, о бескрајном непознатом свету и о непознатој себи – у себи самој и у другој.

„*Jedźmy, nikt nie woła*” носи, закључујемо, с једне стране ембрион потоњег лирског јунака Путника-ходочасника, а са друге – са обала Дњестра широм размиче вратнице у кримску романтичарску одисеју.

2.

У српској средини Мицкјевич је развојетно присутан још од прве половине XIX века.⁵³ Занимљиво је да су повод за први спомен овога песника у нашој штампи били управо његови *Сонети*. Реч је о непотписаној белешци у 3. (14) „частици” *Сербске летописи* за 1828. коју је Георгију Магарашевићу, поред свега осталог, послао Павле Јосиф Шафарик.⁵⁴ Белешка нема наслов, а почиње информацијом: „У Москви је год. 1826. in 4to печатана књига:

⁴⁹ Уп.: М. Jaśkiewicz, *нав. дело*, стр. 31.

⁵⁰ Уп.: М. Piwińska, *нав. дело*, стр. 35.

⁵¹ Уп.: М. Jaśkiewicz, *нав. дело*, стр. 31.

⁵² Уп.: М. Piwińska, *нав. дело*, стр. 35.

⁵³ Видети: Ђорђе Живановић, *Срби и пољска књижевност (1800–1871)*. Београд, 1941, *passim*.

⁵⁴ Ђ. Живановић наводи и Шафарикове изворе за ову белешку. Уп.: *исто*, стр. 54–55.

*Сонети Адама Мицкјевича.*⁵⁵ Више пута су досад навођене Шафарикове опште оцене о Мицкјевичевом песништву из ове белешке, те ћемо се задржати само на ономе што се тиче *Сонета*:

У овима пак сонетима, числом 38,⁵⁶ прелива се нежност и живост с крпким израженијем и умилним чувством. Пред последњи[x] 18 сонета, који содрже примечанија и чувствованија поете по Криму путовавшег, стоји из Гете позајмљено мото: Wer den Dichter will verstehen, muss in Dichters Lande gehen; – аки би со тим опоменути хтео да само они читају којима је вишеречена земља позната.⁵⁷

Није много, а није баш ни маштовито протумачена функција мота, али за текст-првенац о пољском романтичару, и то само две године по објављивању збирке, у истој години када се први пут појавио *Конрад Валенрод* – и више је него довољно.

Ипак, премда је времена било напретек, а ни ресурса није недостајало, српски XIX век није изнедрио ниједан превод из Мицкјевичевих *Сонета*, па тако ни из кримског циклуса.

С почетком новог, XX века наступила је уочљива промена у области српске рецепције пољске књижевности – захваљујући томе што је 1896. године на београдској Великој школи Радован Кошутић (1866–1949) отпочео наставу пољског језика и књижевности.⁵⁸

Већ од почетака своје универзитетске каријере Кошутић је радио на пољској читанци, те ју је напoкон, после *Граматике пољскога језика* (1898), издао године 1901. Били су то знаменити *Примери књижевнога језика пољског – Wypisy polskie*.

Примери садрже темељито осмишљен и обрађен избор пољских књижевних текстова (на укупно 160 стр. већег формата). Поред граматичких објашњења или путница на одговарајуће параграфе *Граматике*, текстови су снабдевени опширним културолошким и књижевноисторијским коментаром. После текстова следи одељак са сажетим лексиконом писаца чија су дела увршћена у избор (укупно 31 биобиблиографска одредница). Највреднији део *Примера*, с посебном пагинацијом, јесте пољско-српски речник са око 8000 одредница; иако се искључиво односио на лексику одабраних текстова, речник је, као први пројекат пољско-српске двојезичне лексикографије, имао и знатно ширу примену.

⁵⁵ *Сербска летопис*, 1828, 3(14), стр. 151.

⁵⁶ „Числом” их је, истине ради, 40!

⁵⁷ *Нав. дело*, стр. 151–152.

⁵⁸ Видети: Петар Буњак, „Literatura polska na Uniwersytecie Belgradzkim – historia i współczesność”, у: *Раскрића славистике*, Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2019, стр. 184–194.

У Кошутећевом приступу методици наставе пољског језика лепа књижевност била је пре средство неголи циљ. Књижевне текстове користио је за наставу књижевног језика, а дидактички процес тежио је једном исходу – оспособљавању солидних књижевних преводилаца. Испоставило се, међутим, да су *Примери* коришћени и изван високошколске катедре: била је то својеврсна антологија пољске књижевности која је читаоце подстицала чак и на амбициознија преводилачка прегнућа, посебно захваљујући речнику. У српској рецепцији пољске поезије после 1901. приметни су радови једнога броја нових преводилаца, при чему су текстови недвосмислено сугерисани Кошутећевим избором. Ово се, наравно, тиче и Мицкјевича.

*

У Кошутећевим *Примерима*, на позицији 40. нашао се избор из *Кримских сонета* – од четири наслова: „Stepy akermaniskie”, „Ajudah”, „Droga nad przepaścią w Dzehud-Kale” и „Góra Kukuineis”.⁵⁹ Облик наслова последња два сонета (XV и XVI) сведоче о томе да се Кошутећ користио неким од издања у традицији париског „потпуног” Клачка и Јанушкјевича (1860). Трагајући за издањима где су наслови XV и XVI сонета као код Кошутећа, а где је интерпункција у „Акерманским степама” ближа првом издању из 1826, дошли смо до I књиге D1893, која је могла бити Кошутећев извор,⁶⁰ врло вероватно, не и једини. Оно, међутим, што нам ствара велику недоумицу јесте интерпункција у 7. стиху „Акерманских степа” у Кошутећевим *Примерима*: „Tam zdala – błyszczący obłok? – Tam – jutrzienka wschodzi?...”⁶¹ Овако интерпункцијски опремљен стих нисмо нашли ни у једном од нама доступних издања Мицкјевичевих дела. Питамо се, уз велику дозу опреза (могло нам је, наиме, лако промаћи управо оно којим се користио наш првоучитељ): није ли можда Радован Кошутећ у *Примерима*, уз помоћ додатних интерпункцијских знакова, изнео *властиту интерпретацију* оног ’тамног места’ у „Акерманским степама”?

А ево како је – телеграфски – објаснио напред приказане лексичке непознанице. У речничком делу налазимо одредницу: „**burzan** [у срп. бурјан (=апта). || у пољ. од мрус. бурјан], -и, *т.* коров, ковраг.” Славна „*larnia Akermanu*” протумачена је у напомени испод текста сонета: „= *latarnia morska*”⁶² – дакле, као *светионик*.

И то је заправо све што је потенцијалном преводиоцу било потребно.

⁵⁹ Радован Кошутећ, *Примери књижевнога језика пољског*. Београд: Државна штампарија, 1901, стр. 56–58.

⁶⁰ Имали смо увид, нпр., у II књигу D1900, где су већ и наслови сонета XV–XVI („Droga nad przepaścią w Czufut-kale”, „Góra Kikineis”), и интерпункција у складу с првим московским издањем.

⁶¹ Р. Кошутећ, *нав. дело*, стр. 56.

⁶² *На истом месту*, нап. 4.

(а)

Први српски превод „Акерманских степа” из пера Спасоја Ј. Илића, који се каткад потписивао додајући презимену Призренац, по свему не би заслуживао да се на њему заустављамо, али то чинимо само због његовог хронолошког првенства.

Спасоје Ј. Илић, ако је судити по *Библиографији ЈЛЗ*, био је *poeta minor* који се од почетка XX века до I светског рата са својим песмама јављао, нпр., у *Цариградском гласнику*, *Књижевном листу*, *Срђу*, *Босанској вили*, *Недељи*, *Штампи*, *Вардару*... Као преводиоца стране поезије ова библиографија га везује за имена свега двојице песника – Бајрона, више пута, и једном Мицкјевича.

Да су преводиоцу Кошутићеви *Примери* били изворник сведоче, између осталог, *burzan* и *lampra Akermanu*.

Превод „Акерманских степа” који приказујемо појавио се у дневном листу *Штампа* 1911. године. Иако у поднаслову стоји: „Из ’Кримских сонета’”, Илићев превод је песма од чак 18 стихова. Стихови су различите дужине (варирају између 12 и 16 слогова, али нема, чак ни грешком, ниједног тринаестерца!), римовање је парно с изузетком два стиха која су остала ван система (11. и 16); Илићев текст је астрофичан.

Превод стихова који одговарају првом Мицкјевичевом катрену:

Wpłynąłem na suchego przestwór oceanu,
Wóz nurza się w zieloność i jak łódka brodzi,
Śród fali łąk szumiących, śród kwiatów powodzi,
Omijam koralowe ostrowy burzanu.

истини за вољу, веома подсећа на изворник:

Зашли смо у сухи простор, бескрајне пучине неме,
Где нам се попут чуна, љушкају кола и стреме
И губе у зеленилу степа, препуних снова,
Коралско обилазећ’ острвље од корова!

Измислио је преводилац *снове*, али то му се због риме можда може и опростити. Треба му признати и да је постигао занимљиву звуковну игру на релацији *корал–коров*. Оно, међутим, за шта опроштаја нема – јесте лирско „ми” у прва два стиха.

С другим катреном оригинала

Już mrok zapada, nigdzie drogi ni kurhanu;
Patrzę w niebo, gwiazd szukam, przewodniczek łodzi;

Tam z dala błyszczący obłok? tam jutrzeńka wschodzi?
To błyszczący Dniestr, to weszła lampa Akermanu.

кореспондирају свега три стиха:

Пучином без хумке, пута, мрак црне таласе ваља
Из даљине се сјајна, чаробна трака помаља –
То је блистави Дњепар, фар снежног Акермана.

Дњестар је, као што у чуду видимо, потекао коритом Дњепра, а на њему – „фар *снежног* Акермана”. Коментар је, биће, излишан.

Изостављање 6. стиха изворника касније се обилато надокнађује. Тако ће стихови 13–14 Мицкјевичевог сонета:

W takiej ciszy! – tak ucho natężam ciekawie,
Że słyszałbym głos z Litwy. – Jedźmy, nikt nie woła!

добити овакав „еквивалент” (стихови 13–18 превода):

Ја ту ван домовине, на страни, туђој, далекој,
Напрежем сломљен дух, пун кипећег родољубља:
Не би л’ где блеснула пуна надежде блистава зубља,
Моје несретне Пољске, не би ли глас о њој чуо –
Ал’ заман то је жеља и неостварна и празна,
Јер о њој неће нико да чује, нити да зна.⁶³

Закључујемо: несрећни песник-преводац – неопрезно се упустио у нераван бој, па се од велике невоље распевао; али и несрећни Мицкјевич – од његове родне Литве не остаде ни трага!

(b)

Много година касније, после II светског рата, појавио се следећи превод. Аутор је био песник и прозни писац Трифун Ђукић (1889–1966), који је превод публиковао у корицама своје антологије *Поезија векова* (1969). На овој антологији радио је дуго, а сва је прилика да ју је завршио још половином 50-их година; због прећутне забране објављивања његових дела, нажалост, није доживео да је види у луксузном издању београдске „Културе”. О Трифуну Ђукићу и његовим препевима с пољског биће више речи на другом месту. Овде ћемо само напоменути да избор аутора и већине текстова из пољске поезије који су се нашли у његовој антологији указује на Кошутећеве *При-*

⁶³ Адам Мицкјевич, „Акерманске степе. Из ’Кримских сонета’”. С пољског Спасоје Ј. Илић, *Штампа*, 1911, стр. 220, 2.

мере као на примарни извор. Од *Кримских сонета* у *Поезији векова* налазимо три – „Акерманске степе” (I), „Ајудах” (XVIII) и „Вajdary” (X).⁶⁴ Превод овога последњег није насловљен, а у садржају није означен, нпр., првим стихом, већ само ’слепо’ – трима звездицама. Тако читалац нема утисак, а питање је да ли га је састављач-преводац имао, да поред првог и последњег кримског добија на увид још један сонет из истог циклуса, и то негде из ’средине’. Сонет „Вajdary” Ђукић није могао наћи код Кошутића, већ у неком другом извору – ко зна колико поузданом, ако узмемо у обзир изостанак наслова и податка да је и он из кримског циклуса. Додуше, ако је Ђукићев предлог и имао наслов, није било Кошутића да објасни како је ту у питању Бајдарска долина на Криму, те се преводац, могућно, одлучио да нејасан наслов изостави.⁶⁵

Кад је пак о „Акерманским степама” реч, Ђукићева конкретизација је први српски превод с формалним обележјима сонета – има 14 стихова и графички јасно сигнализирану строфику: два катрена и два терцета.⁶⁶ И распоред рима је „сонетни”, премда, почев од терцета, другачији од риме изворника – код Мицкјевича срећемо 4, а код Ђукића 5 рима:

Мицкјевич: *abba abba cdc dcd*
Ђукић: *abba abba ccd eed*

Као што је Мицкјевичу за сонетну форму био тесан једанаестерац, па се одлучио на проширење до тринаестерца, тако је Трифуну Ђукићу био тесан – и тринаестерац. Одлучио се, наиме, за доследан *шеснаестерац* симетричне грађе, састављен редовно од двају такође симетричних осмераца. Очекивана структура овога формата – са остварених осам иктуса – остаје, међутим, нејасна. Кад се преводац већ није ухватио укоштац са еквиметријом, релативизовање осмоиктусне структуре шеснаестерца овде треба убројати предности, јер стих чини ритмички разнороднијим и лакшим за читање.

Општи је утисак да је Ђукићев препев „Акерманских степа”, посматрано одвојено од оригинала, добра песма на српском језику. А колико се отела преводиоцу и измакла пољском песнику – остаје да се процени.

Мицкјевичев „светли” катрен

Wpłynąłem na suchego przestwór oceanu,
Wóz nurza się w zieloność i jak łódka brodzi,
Śród fali łak szumiących, śród kwiatów powodzi,
Omijam koralowe ostrowy burzanu.

⁶⁴ Trifun Đukić, *Poezija vekova*. Beograd, Kultura, 1969, стр. 249–251.

⁶⁵ Исто је и у другом издању Ђукићеве антологије којој он никад не би дао тако стерилан а разметљив наслов: Т. Ђукић, *Антологија светске лирике*. Београд: Evro-Giunti, 2007, стр. 194.

⁶⁶ Као и код Кошутића у *Примерима*, и код Ђукића у *Поезији векова* почетак сваке строфе обележава се увлачењем реда.

у Ђукићевој антологији налазимо овако:

Навезох се преко суха и широка океана,
Мој воз пољским зеленилом, ко по мору лађа броди –
Кроз таласе бујне траве и кроз цвеће он проходи,
И острва обилази... те корале од бурјана.

Унутрашњи осећај за ритам сугерише нам 'ширину', имамо и утисак успореног кретања због бескраја 'океанског' простора...

Али шта је са значењем?

Већ почетни глагол *навезох* изневерава оригинал – тешко да асоцира баш на пловидбу. Оксиморонски океан није више само сув, постао је и *широк*. Онај *воз* може збунити данашњег читаоца; није, наравно, Ђукић мислио на путовање железницом – већ се због краткоће, ваљда, одлучио за архаичну реч која значи *запрегу*. Трва је *бујна* уместо бучна, шумна, *цвеће* је ту, али *поплаве* нема. *Корале од бурјана* праштамо. Прво лице глагола с почетка првог стиха – осим, дакако, семантике – треба похвалити.

Катрен са светлом у мраку

Już mrok zapada, nigdzie drogi ni kurhanu;
Patrzę w niebo, gwiazd szukam, przewodniczek łodzi;
Tam z dala błyszczący obłok? tam jutrzienka wschodzi?
To błyszczący Dniestr, to weszła lampa Akermanu.

Ђукић преноси овако:

Смркава се... И не видим нигде пута ни курхана...
Ја по небу тражим пута, што путнике кроз ноћ води;
И све тако док с истока Даница се звезда роди,
И на Дњестру засија се светлост града Акермана.

Поглед у небо и потрага за звездом-водиљом брода у 6. стиху замењују су, руку на срце, допадљиво стилизованим исказом, али он више ничим не указује на пловидбу. С друге стране, стихови 7–8 не само што нису ни налик садржају оригинала, већ урушавају и обичном причом заравнавају кулминативно место у изворном сонету. Нема, дакле, питања, изостају и одговори, нема драме, само се равнодушно саопштава налаз после дуге, флегматичне потраге.

У терцетима постаје прекид и продужетак динамике, али сасвим изостаје чудо изоштравања слуха; сви „актери” из стихова 9–12 пребачени су у први терцет (ст. 9–11), при чему је агентивност стекла и она метафорички употребљена зеница сокола, те је соко постао – *јастреб*:

Stójmy! – jak cicho! – Słyszę ciągnące żurawie,
Których by nie dościgły źrenice sokoła;
Słyszę, kędy się motyl kołysa na trawie,

Kędy wąż śliską piersią dotyka się zioła.

наспрам:

Застанемо!... велим... Тихо. Чујем лаки [ш]ум ждралова;
Који рано лете, беже од грабљивих јастребова.
Доле змија пузи... Лептир лелуја се већ по трави...

Стихови 13–14 оригинала, поента Мицкјевичевог сонета

W takiej ciszy! – tak ucho natężam ciekawie,
Że słyszałbym głos z Litwy. – Jedźmy, nikt nie woła!

прилично разводњени, испунили су у преводу цео завршни терцет:

И ја слух свој сад напрежем усред глуве те тишине,
Као да глас Литве негде очекујем из даљине...
Хајд'! Јездимо! Све је мртво, никог нема да се јави.⁶⁷

Не може се порећи да терцет на српском звучи доста добро, али сасвим сигурно нема моћ да предскаже карактер оног великог путовања које започиње наставком прекинутог малог.

У завршници се, рекло би се, Трифуну Ђукићу осветила одлука да формат стиха онолико попусти, јер појавила су се места која је требало лексички окрпити – на штету кореспонденције с изворником. Сувишно је, наиме, било у саму поенту увлачити готицизам: „све је мртво”. У оригиналу, ако то „све” и није живо, његова је смрт прећутана.

(с)

У репрезентативној антологији Миодрага Павловића (1928–2014) *Песништво европског романтизма* (1968) објављен је нови избор из Мицкјевичеве поезије у који је ушао и сонет „Акерманске степе”. Све преводе пољске поезије у овој антологији потписало је двоје преводилаца: Марија Стојиљковић (1925–2005), слависткиња и дугогодишња уредница „Просвете”, и Љубомир Симовић (рођ. 1935), песник, есејиста и драмски писац. У том преводилачком тандему М. Стојиљковић давала је филолошке преводе

---

⁶⁷ Adam Mickievič, „Akermanske stepy”, prev. Trifun Đukić, u: T. Đukić, *Nav. delo*, 249. – Текст превода у целини дајемо у додатку.

и напомене о формалним особинама текстова, а Симовић их је на основу тога преобликовао – у песничке.

За „Акерманске степе” у *Песничтву европског романтизма* са сигурношћу се може тврдити да смисаоно јесу неупоредиво ближе пољском тексту од претходно разматраног Тукићевог препева. Међутим, да ли се заузврат штогод жртвовало?

Већ на први поглед уочава се рима. Мицкјевичево *abba abba cdc dcd* доживело је приличне измене, а тиме је и сама сонетна форма из класичне прешла – у експерименталну. Преводачки тандем потписао је римовну схему која би се могла тумачити или као 1) *abba cdcd eef fee* – под условом да се иначе за Симовића карактеристична приближна рима (*плове || море*) прихвати као „права”, те да се одмах заборави оно *плове*; или 2) *abxa cdcd bbe ebb* – ако се „море” прогласи за неримовани завршетак и зажмури на чињеницу да се 2. и 9. стих завршавају *истом* речју – „плове”: *плове* кола, а *плове* и ждралови. Како год, дакле, да забележимо схему – па чак и да обе горње пропозиције објединимо у једну (*abba cdcd bbe ebb*) – ни у једном случају није реч о конвенционалној сонетној рими, па тако ни о коректном еуфонијском еквиваленту оригинала.

Пољски тринаестерац оригинала у овом преводу прелио се у готово сасвим ’ослобођен’ хетерометричан стих капацитета од 12 до 18 слогова који нема ни јасну тонску организацију (број иктуса варира између 4 и 6).

Смисаоних одступања – што је свакако заслуга Марије Стојиљковић – готово да и нема.

Први катрен:

Wpłynąłem na suchego przestwór oceanu,
Wóz nurza się w zieloność i jak łódka brodzi,
Śród fali łąk szumiących, śród kwiatów powodzi,
Omijam koralowe ostrowy burzanu.

преводачки тандем преноси:

Заплових пучином сувог океана,
У зеленило тону кола и као барка плове;
По валу шумних ливада, кроз цвеће као кроз море,
И покрај коралних острва бурјана.

Једино можемо приметити да је у 3. стиху „*śród kwiatów powodzi*” конкретизовано као: „кроз цвеће као кроз море”, тј. да ни овде нема *поплаве*.

И остатак превода углавном задржава чврсту смисаону везу с изворником. Скренили бисмо пажњу само на амплификације у 11. и 12. стиху. „*Słyszę, kędy się motyl kołysa na trawie, // Kędy wąż śliską piersią dotyka się*

ziola” идентификујемо: „Чујем, лептир се лаган тихо на трави клати, // Ту змија глатким прсима дотиче танке влати”. Као и у случају неких других песничких превода из Мицкјевича у Павловићевој антологији у које смо имали увид, Стојиљковић и Симовић нису се устезали да додају епитете у виду придева и/или прилога. Овде, као што видимо, *лептир* који се само *њиише на трави*, постаје *лаган* и своју радњу обавља *тихо*. И змија дотиче *танке влати*.

Посматрана изоловано, и поента (ст. 13–14) звучи ефектно: „W takiej ciszy! – tak ucho natężam ciekawie, / Że słyszałbym głos z Litwy. – Jedźmy, nikt nie woła!” наспрам: „И с пажњом напрежем ухо усред тишине ове / Да чујем глас из Литве. – Хајдемо, нико не зове!”⁶⁸

Сводна оцена, међутим, неће одисати превеликим ентузијазмом: и поред значењске блискости, превод тандема Стојиљковић–Симовић доста је стерилан у својој – рецимо тако – дословности, те српског читаоца тешко да може потпуно убедити у то да пред очима има ремек-дело пољске песничке речи.

Од свих превода „Акерманских степа” које овде разматрамо најширу публику је, међутим, могао имати управо овај. Разлог је, осим ауторитета Миодрага Павловића и озбиљности његове антологије, у чињеници да су од више издања *Песништва европског романтизма* – два (1978. и 1982) била у склопу обавезне лектире за средње школе.

(d)

За крај прегледа српске преводилачке рецепције „Акерманских степа” оставили смо превод свога учитеља Мирослава Топића (1937–2012). М. Топић⁶⁹ био је дугогодишњи наставник пољске књижевности на београдском Филолошком факултету, пасионирани истраживач и велики зналац Мицкјевичевог дела. Током свога универзитетског школовања, потом деценија колегијалне, доцније и коауторске сарадње, писац ових редова имао је прилике да се увек изнова уверава у Топићеву несвакидашњу ерудицију, те да од њега и уз њега непрестано учи. Мицкјевичеви *Кримски сонети* била су једна од Топићевих омиљених тема у настави пољске књижевности; пошто се никад није формално ограничавао наставним планом, умео је да им посвети читав семестар, каткад чак и школску годину. Осим Мицкјевичевом поезијом, Топић се мериторно бавио сонетом у пољској, али и другим словенским књижевностима, посебно руској, а главна научна преокупација била му је – наука о стиху. Имао је, дакле, више од једне предиспозиције да преведе „Акерманске степе” и да то учини успешно.

⁶⁸ Адам Мицкјевич, „Акерманске степе”, прев. Марија Стојиљковић и Љубомир Симовић, у: Миодраг Павловић (прир.), *Песништво европског романтизма*. Београд: Просвета – Нолит – Завод за уџбенике и наставна средства, 1982, стр. 232. – Превод у целини може се наћи у прилогу.

⁶⁹ Детаљније у: П. Буњак, „Мирослав Топић, 1937–2012”. *Славистика*, XVII, 2013, стр. 531–534.

Свој превод радио је за потребе наставе и то, према усменом признању, дотерујући га с прекидима тридесетак година. Тек на наваљивање Јелене Јовић, тада још студента и уредника полонистичког студентског часописа *Quo vadis?*, пристао је Мирослав Топић да на самом крају свога радног века, уз интервју, публикује и Мицкјевичев сонет.

Имајући у виду преводиочево експертско познавање текста на свим нивоима, не чуди што је његов превод заправо метрички и суфонијски одливак оригинала: пољски тринаестерац 7+6 уланчан у оригиналну римовну схему *abba abba cdc dcd*.

У погледу семантике довео је Топић свој превод, рекло би се, на саму границу реалне преводивости.

Не пада нам лако да критички проценимо дугогодишњи рад свога учитеља, али Мирослав Топић је и сам изнад свега стављао истину, каквог год укуса она била, те ћемо се трудити да овај несвакидашњи превод прикажемо – објективно.

Репрезентативан је пример првог Мицкјевичевог катрена:

Wpłynąłem na suchego przestwór oceanu,
Wóz nurza się w zieloność i jak łódka brodzi,
Śród fali łak szumiących, śród kwiatów powodzi,
Omijam koralowe ostrowy burzanu.

који Топић преноси:

На пучину исплових сувог океана.
У траву тону кола, ко да барка броди
Валима шумних лука, по тој цветној води,
Крај острва где бурјан корални се грана.

И поред знатне смисаоне блискости, примећујемо дискретна удаљавања. Онај необично важан, „носећи” глагол у првом лицу померен је с чеоне позиције у дубину 1. стиха; у 2. „zieloność” – зеленило постаје *trawa*, те се тако губи или бар замагљује зелено-(корално)црвени контраст; у 3. поплава остаје *woda*, док у 4. изостаје глагол у првом лицу „omijam”.

У другом катрену ст. 7: „Tam z dala błyszczący obłok? tam jutrzeńka wschodzi?” код Топића гласи: „Да л’ тамо облак сину? Даница се роди?”. Овде уочавамо аорист који долази на место оригиналног презента.

У терцетима кључни глаголи у првом лицу множине (9. и 14. стих): „Stójmy!”–„Jedźmy” пренет је одговарајућим глаголима, али у другом лицу једнине: „Стани!”–„Крећи!”⁷⁰ – као заповести кочијашу. Ту нема превеликог

⁷⁰ Адам Мицкјевич, „Акерманске степе”, прев. Мирослав Топић, *Quo vadis*, 2004, 2, 15. – У даљем излагању и у додатку дајемо интегрални текст превода.

удаљавања, јер и друго лице јединине сугерише присуство још неког сем (усамљеног) лирског субјекта.

У целини гледано, Топићев превод пре свега својим формалним одликама пружа истоветан осећај сажетости какав буди изворник, а часно одолева и смисаона језгровитост пољског предлошка при преласку границе између двају језичких кодова.

Иако је овај превод убедљиво за читаву категорију изнад свих досад разматраних, његова је зла судбина у томе што му је рецепција крајње сужена: ограничава се само на занемарљиво мале, углавном студентске читалачке кругове око београдске високошколске полонистике.

Но да ли је Топић у свом дугогодишњем часовничарском раду на дотеривању превода могао однекуд имати и какву помоћ?

Изузетно је, наиме, ценио стари, али инвентиван еквиметрични превод Исидора-Исе Великановића (1869–1940), хрватскога новинара, хумористе и комедиографа, родом Сремца, чији израз и данас веома подсећа на некад заједнички књижевни језик. Великановићев превод објављен је још 1908.⁷¹

А да ли га је Топић ценио с посебним разлогом – помоћи ће нам да објаснимо ако оба превода погледамо напредо (курзив наш).

Великановић:

Zaplovih na pučinu suhog oceana;
U zelen tonu kola, ko da čamac brodi:
Po valu šumnih luka, po cv'jeću ko vodi,
Kraj koraljnih ostrova gmlja razrastana.

Mrači se, nigdje puta ni grobnoga stana.
U nebo gledam, tražim zv'jezdu, što brod vodi:
Iz dalji sja se oblak, danica ishodi...⁷²
Blista se Dnjestar, sinu svjetlost Akermana!

Stojmo!... Tišina!... Čujem, kako lete ždrali,
Ne bi ih dogledale oči sokolove;
Čujem, u travi ljuļjka leptirić se mali,

A zmija kliskom grudi dira u strukove...
Prisluškujem tišini, čekam radoznali
Iz Litve glas... Hajdemo, niko me ne zove!⁷³

Топић:

На пучину исплових сувог океана.
У траву тону кола, ко да барка броди
Валима шумних лука, по тој цветној води,
Крај острва где бурјан корални се грана.

Већ пада мрак, а нигде пута ни кургана.
На небу тражим звезду да ми барку води.
Да л' тамо облак сину? Даница се роди?
То блиста Дњестар, плану лампа Акермана.

Стани! – Како је тихо! – Чујем: лете ждрали
Које досегле не би очи соколве.
Чујем где се на трави њише лептир мали,

Где глатке груди змије испод влати плове...
У тој тишини слух мој оштри се и кали
За глас из Литве. – Крећи! Нико ме не зове.

⁷¹ Великановићев превод „Акерманских степа” цитирали смо и у заједничкој књизи. Уп. М. Топић, П. Буњак, *нав. дело*, 190–191; стр. 193.

⁷² На овом месту, напомињемо узгред, Великановић поштује интерпункцију коју су увели Кљачко и Јанушкјевич.

⁷³ Adam Mickiewicz, „Akermanske stepe”, u: *Soneti – Romance i balade – Grażyna – Konrad Wallenrod*. Preveo Isa Velikanović. Zagreb: Matica hrvatska, 1908, стр. 21.

Више је но очигледно да је Топићу Великановићева конкретизација сугерисала доста тога првенствено у области риме. У зони риме „b” примећујемо највише прихваћених предлога: *brodi* || *vodi* || *vodi*, а код риме „c” – поготово: Топић је преузео Великановићеву амплификацију „мали” (код Мицкјевича је, сећамо се, само *лентир*, без атрибута) и тако увезао у истоветну риму *ждрали* || *мали*, додајући своје *кали*. Али и не само то. Скретућемо пажњу само на пример оног ефектног *шумних лука* < *łak szumiących*. И то је Топићу стигло од Великановића.

Као што смо се, дакле, могли уверити, у врзино коло интертекстуалности, ваљда због иначе контроверзне релације оригинал–превод, могу се каткад ухватити и сами преводи.

*

Дуго смо се двоумили како да завршимо преглед српских преводних конкретизација „Акерманских степа”. Напокон смо се одлучили за сасвим неубичајен закључак – направили смо један експеримент.

Уз нешто лекторско-редакторских операција, понајвише у терцетима, саставили смо од, по нашем уверењу, најбољих лексичко-семантичких и еуфонијских решења, углавном из Великановићевог и Топићевог, али и из других разматраних превода, један сводни текст, од чијег се ауторства у било каквом облику унапред огађујемо. Притом смо настојали да га што више – неко ће рећи тенденциозно – прилагодимо интерпретацији из претходног поглавља (1/c–d). Иако састављен од градива које су припремили искусни мајстори преводилачког заната, чак и овакав хибридни конструкт морао је, као што ће пажљиви читалац и сам увидети, да одустане од утискивања у метрички и римовни шаблон *апсолутно свих* коцкица оригиналног смисаоног мозаика – то је, уосталом, особина, али једнако и судбина сваког превода.

Ево свода нашег укупног разматрања „Акерманских степа” и њихових преводилачких одјека:

Заплових на пучину сувог океана,
У зелен роне кола ко да барка броди;
По валу шумних лука, цвећа плавној води,
Обилазим корална острва бурјана.

Већ пада мрак, а нигде пута ни кургана;
По тмини тражим звезду што лађе спроводи.
Да л’ оно облак сија? Даница исходи?
То сја Дњестар, изиђе лампа Акермана.

Стојмо! – како је тихо! – слух мој ждрале прати,
А досегле их не би очи соколове;
Чујем како се лептир љуљушка на влати,

И змија глатком груди дотиче струкове.
Мук! – с пажњом уво чуљим, кадро да ухвати
Глас из Литве. – Хајдемо! Нико ме не зове.

ЛИТЕРАТУРА

Aër, [Adam Rzrzewski], „Mickiewicz w Odessie i twórczość jego tego czasu”, w: *Opowiadania i studia*. Poznań, Księgarnia A. Cybulskiego, 1885, ss. 125–198.

Danilewicz Zielińska, Maria, „Mickiewicziana i Album Moszyńskiego”, *Rocznik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza*, 1989, XXIV, ss. 65–76.

Doberski, Zdzisław, „Lampa Akermanu”, *Przegląd Humanistyczny*, 1923, II, z. 1–2, ss. 66–71.

Dubiecki, Marian, „Adam Mickiewicz u ujść Dniestru (w r. 1825)”, *Kłosy*, 1886, XLIII/1121, ss. 406–407.

Dubiecki, Marian, „Pierwszy rok wygnania Adama Mickiewicza”, *Kurier Polski* (Kraków), 1890, 182, ss. 3–5.

Gubrynowicz, Bronisław, „Album Piotra Moszyńskiego”, *Pamiętnik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza*, 1898, VI, ss. 480–544.

Gubrynowicz, Bronisław, „Miscellanea Mickiewiczowskie”, I. „Geneza sonetu »Stepy akermańskie«”, w: *Rok Mickiewiczowski : Księga pamiątkowa : wydana staraniem Kółka Mickiewiczowskiego we Lwowie*. Lwów, Księgarnia H. Altenberga, 1899, ss. 270–273.

Jaśkiewicz, Małgorzata, „Bohater i przestrzeń w *Sonetach krymskich* Adama Mickiewicza”, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, 3267, *Prace Literackie*, L, 2010, ss. 27–40.

Jokiel, Irena, „Uwagi o metaforyce czasoprzestrzeni w »Stepach akermańskich« Adama Mickiewicza”, *Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie*, seria *Filologia Polska*, 1990, III, ss. 49–55.

Kalicki, Włodzimierz, „Doktor Niwo: Z Tomaszem Niewodniczańskim rozmawia...”. *Gazeta Wyborcza*, 23. VII 2007 – http://niniwa22.cba.pl/kalicki_doktor_niwo.htm (prístup 2. фебруара 2023).

Kleiner, Juliusz, *Mickiewicz*, t. 1. *Dzieje Gustawa*. Lublin, Towarzystwo Naukowe KUL, 1995.

Kubacki, Waclaw, *Z Mickiewiczem na Krymie*. Warszawa, PIW, 1977.

Makowski, Stanisław, *Świat „Sonetów krymskich” Adama Mickiewicza*. Warszawa: Czytelnik, 1969.

Odrowąż-Pieniążek, Janusz (red.), *Mickiewicziana w zbiorach Tomasza Niewodniczańskiego w Bitburgu*, II. *Wiersze w Albumie Moszyńskiego*. Warszawa, Arkady, 1993.

Piwińska, Marta, „»Sonety krymskie« czytane na Krymie w roku 2004”, *Pamiętnik Literacki*, 2005, XCVI /4, ss. 19–40.

Pochel, Piotr, „O niewyraźności w *Sonetach krymskich* Adama Mickiewicza”, w: M. Piechota, J. Ryba, M. Janoszka (red). *Od oświecenia ku romantyzmowi i dalej... : autorzy – dzieła – czytelnicy*, cz. 6. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2016, ss. 58–101.

Буњак, Петар, „Literatura polska na Uniwersytecie Belgradzkim – historia i współczesność”, у: *Раскрића славистике*, Београд, Савез славистичких друштва Србије, 2019, стр. 184–194.

Буњак, Петар, „Мирослав Топић, 1937–2012”. *Славистика*, XVII, 2013, стр. 531–534.

Живановић, Ђорђе, *Срби и пољска књижевност (1800–1871)*. Београд, 1941, стр. 276.

Живов, Марк Семенович, *Адам Мицкевич: Жизнь и творчество*. Москва, Гослитиздат, 1956.

Кошутић, Радован, *Примери књижевнога језика пољског*. Београд, Државна штампарија, 1901.

Топић, Мирослав, Буњак Петар, *Пољски мотиви и ритмови у транскрипцији Десанке Максимовић*. Београд, Задужбина Десанке Максимовић – Народна библиотека Србије – Филолошки факултет, 2001, стр. 190–194.

БИБЛИОГРАФИЈА

српских превода сонета „Акерманске степе”

Адам Мицкијевић, „Акерманске степе. Из ’Кримских сонета’”, с пољског Спасоје Ј. Илић, *Штампа*, 1911, 220, стр. 2.

Adam Mickjevič, „Akermanske stepe”, prev. Trifun Đukić, u: T. Đukić, *Poezija vekova*. Beograd, Kultura, 1969, стр. 249.

Адам Мицкјевич, „Акерманске степе”, прев. Марија Стојиљковић и Љубомир Симоновић, у: Миодраг Павловић (прир.), *Песништво европског романтизма*. Београд: Просвета – Нолит – Завод за уџбенике и наставна средства, 1982³, стр. 232. [Остала изд.: 1968¹, 1978², 1983 (на Брајевом писму), 2003⁴.]

Адам Мицкјевич, „Акерманске степе”, прев. Мирослав Топић, *Quo vadis*, 2004, 2, 15.

ИЗВОРИ – СКРАЋЕНИЦЕ

D1868, I – *Dzieła Adama Mickiewicza*: wydanie zupełne przez dzieci autora dokonane, tom I. Paryż, Księgarnia Luxemburska, 1868.

D1893, I – *Dzieła Adama Mickiewicza*: wyd. Henryk Biegeleisen, tom II. Lwów, Księgarnia Polska, 1893.

D1900, II – *Dziela Adama Mickiewicza*, tom II. Lwów, Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza, 1900.

D1998 – Adam Mickiewicz, *Dziela*, t. I. *Wiersze*, oprac. Czesław Zgorzelski. Warszawa: Czytelnik, 1998.

P1828, II – *Poezje Adama Mickiewicza*, tom II. Paryż – Genewa, Barbezat i Delarue, 1828.

P1829, II – *Poezje Adama Mickiewicza*, tom II. Wydanie nowe pomnożone. Petersburg, Nakładem autora, 1829.

P1838, III – *Poezje Adama Mickiewicza*, tom III. Paryż, Wydanie A. Jełowickiego i spółki, przejrane i poprawione przez autora, 1838.

P1844, III – *Pisma Adama Mickiewicza*: na nowo przejrane, dopełnione, i za zezwoleniem jego w tém siódmym z kolei wydaniu do druku podane, tom III. Paryż, 1844.

P1860, II – *Pisma Adama Mickiewicza*: wydanie zupełne, tom II. Paryż, W Drukarni L. Martinet, 1860.

P1861, II – *Pisma Adama Mickiewicza*: nowe wydanie zupełne, tom II. Paryż: E. Jung-Treuttel – Leipzig, Franz Wagner, 1861.

P1862, I – *Pisma Adama Mickiewicza*: nowe wydanie zupełne, tom I. Lipsk: F. A. Brockhaus, 1862.

S1826 – *Sonetý Adama Mickiewicza*. Moskwa, w Drukarni Uniwersytetu: Nakładem autora, 1826.

Petar Ž. Bunjak

MICKIEWICZ'S SONNET "THE ACKERMAN STEPPE"
AND ITS SERBIAN TRANSLATIONS
(Summary)

Adam Mickiewicz's collection *Sonnets* (1826) consists of two cycles – the so-called "Odessan" and the *Crimean Sonnets*. The latter one, a cycle of contemplative sonnets-landscapes and introspections, sonnets-impressions about the Romanticist trip to the Crimea in 1825, however, opens with the sonnet "Ackerman Steppe", which neither geographically nor chronologically has any relation to Mickiewicz's *Crimean voyage*. In the first part of this paper, the author makes an attempt to explain this and other controversies related to the interpretation of the sonnet. The second part is dedicated to the poetic translations of the sonnet "Ackerman Steppe" into Serbian and the interpretative strategies of Serbian translators.

Keywords: sonnet, Adam Mickiewicz, *The Crimean Sonnets*, "The Ackerman Steppe", poetic translation, Serbian language.

ДОДАТАК

Српски преводи „Акерманских степа” у форми сонета

1. Adam Mickjjevič, „Akermanske stepe”, prev. Trifun Đukić, u: T. Đukić, *Poezija vekova*. Beograd, Kultura, 1969, 249:

Navezoh se preko suha i široka okeana,
Moj voz poljskim zelenilom, ko po moru lađa brodi –
Kroz talase bujne trave i kroz cveće on prohodi,
I ostrva obilazi... te korale od burjana.

Smrkava se... I ne vidim nigde puta ni kurhana...
Ja po nebu tražim puta, što putnike kroz noć vodi;
I sve tako dok s istoka Danica se zvezda rodi,
I na Dnjestru zasija se svetlost grada Akermana.

Zastanimo!... velim... Tiho. Čujem laki [š]um ždralova;
Koji rano lete, beže od grabljivih jastrebova.
Dole zmija puzi... Leptir leluja se već po travi...

I ja sluh svoj sad naprežem usred gluve te tišine,
Kao da glas Litve negde očekujem iz daljine...
Hajd! Jezdimo! Sve je mrtvo, nikog nema da se javi.

2. Адам Мицкјевич, „Акерманске степе”, прев. Марија Стојиљковић и Љубомир Симовић, у: Миодраг Павловић (прир.), *Песништво европског романтизма*. Београд, Просвета – Нолит – Завод за уџбенике и наставна средства, 1982, 232:

Заплових пучином сувог океана,
У зеленило тону кола и као барка плове;
По валу шумних ливада, кроз цвеће као кроз море,
И покрај коралних острва бурјана.

Већ смркава се, ни трага хумци ни стази,
По небу тражим где ми звезда водиља плану;
Тамо далеко блиста облак? тамо зорњача излази?
То блиста Дњестар, то кула светиља сјаји у Акерману.

Станимо! – како је тихо! – чујем да ждралови плове,
Не би их догледале ни очи соколове;
Чујем, лептир се лаган тихо на трavi клати,

Ту змија глатким прсима дотиче танке влати,
И с пажњом напрежем ухо усред тишине ове
Да чујем глас из Литве. – Хајдемо, нико не зове!

3. Адам Мицкјевич, „Акерманске степе”, прев. Мирослав Топић, *Quo vadis*, 2004, 2, 15.

На пучину исплових сувог океана.
У траву тону кола, ко да барка броди
Валима шумних лука, по тој цветној води,
Крај острва где бурјан корални се грана.

Већ пада мрак, а нигде пута ни кургана.
На небу тражим звезду да ми барку води.
Да л' тамо облак сину? Даница се роди?
То блиста Дњестар, плану лампа Акермана.

Стани! – Како је тихо! – Чујем: лете ждрали
Које досегле не би очи соколове.
Чујем где се на трави њише лептир мали,

Где глатке груди змије испод влати плове...
У тој тишини слух мој оштри се и кали
За глас из Литве. – Крећи! Нико ме не зове.

Примљено 5. маја 2023, прихваћено за објављивање 27. јуна 2023. године.